

مجله حقوق

دوره ۸ - شماره ۲۳ - بهار ۱۴۰۴

- تحلیلی بر مقایسه تغییرات اساسی در مقررات یو.سی.پی ۵۰۰ و یو.سی.پی ۶۰۰
همایون مافی، سودابه اسدیان
عدالت قضایی در قوانین کیفری اسلام
ابوالفتح خالقی، مریم خلیل دخت
تأثیر بیماری‌های فراگیر بر گسترش تروریسم
محسن مولائی فرد، هادی مسعودی قر
بزه دیدگی زنان در خانواده: راهکارها و مبانیت حمایت کیفری از آنان
سیدعلیرضا میرکمالی، زهرا محمودی، امید زینالی
چالش‌ها و راهبردهای اجرایی شدن حجاب و عفاف
محمود حبیبی تپان، ترگس زندی علی آبادی
نقد آیین نامه ماده سوم قانون الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول
کوثر نظری، ابراهیم باقوتی
مطالعه تطبیقی اصل حسن‌نیت در حقوق ایران و فرانسه بر پایه اصلاحات ۲۰۱۶
اکبر عظیمی
واکاوی شناسایی حق بر محیط زیست در پرتو اسناد بین المللی و رویه های قضایی
مونا دوانلو
تأملی در روند هوش مصنوعی در پیشگیری از جرم
علی نجفی، سیدمحسن موسوی قر
نابرابری جنسیتی در اشتغال زنان استان سیستان و بلوچستان: بررسی عوامل اجتماعی و سیاسی
ابوالحسن جنتی، زینب هاشمی باغی
نقد و تحلیل تطبیقی ماهیت قراردادهای هوشمند در نظام‌های حقوقی ایران و ایالات متحده آمریکا
امل سلیمانی، مریم اسکندری
تحلیل تطبیقی جرم تصرف عدوانی اموال منقول در حقوق ایران و انگلستان: مبانیت، ارکان و ضمانت های اجرایی
امیرمحمد ماهرخ، سعید بابایی
صلح در حقوق ایران: تحلیل تطبیقی با دیگر راه های حل و فصل اختلافات
محمدباقر پارساپور، اعظم لطفی نیستانک
آثار حقوقی و پیامدهای استناد به قاعده ضرورت در حقوق بین‌الملل
سیدمحمدپدرام بطحایی
تحلیل جرایم مرتبط با زمین خواری در حقوق کیفری ایران و فرانسه
وحید کیومرثی
بررسی خسارت ناشی از خسارت در حقوق ایران و کنوانسیون بیع بین المللی کالا
امیرمحمد توکلی، ستایش حاج رحیملی طهرانی
مقایسه تحریم‌های یکجانبه و تحریم‌های شورای امنیت: تحلیل حقوقی و پیامدهای فرامرزی
سیدفواد علوی، علی تقی‌زاده، محمدجواد قصابی فرد
جرایم و حوادث ناشی از کار در حقوق ایران و فرانسه
سیماسوداگر
جایگاه حقوقی کاربرد سلاح های شیمیایی از سوی عراق علیه ایران از منظر حقوق بین الملل
سارا فرزادی مهر، مجتبی نظیف، قاسم مقدمیان، اسماعیل عموری
سیاست جنایی مجازات های جایگزین‌های حبس در جرایم نبروهای مسلح ایالات متحده آمریکا
امیرحسن ابوالحسنی، سیدحبیبی علوی، الهام زارع
قرارداد حمل و نقل کالا در نظام حقوقی ایران و فرانسه
مهشید سادات طبایی، فهیمه طاهرلو
استقرار قوانین هوش مصنوعی در مبارزه با پولشویی و بازیابی دارایی‌ها
علی موید احمدی، امیررضا محمودی
مالکیت مریخ در پرتو معاهده فضای ماورای جو ۱۹۶۷ میلادی: تحلیل حقوقی تعارضات و راهکارها
مهدی قره داغی
تحلیل سیاست کیفری قانونگذار ایرانی در قبال جرایم تروریستی: چالش‌ها و راه کارها
مصطفی رضایی
تعارض اصول حاکم بر اراضی شهری با حقوق مالکانه در نظام حقوقی ایران
سیدمحمدباقر حقایقی، فرزین یزدان پناه، حمیدرضا کناری زاده
بررسی فقهی-حقوقی عدم لزوم ترتیب اثر به شرط حق طلاق زوجه در عقدنامه های نکاح
وحید پارسایی دادرس
جایگاه تفسیر قرارداد در نظام حقوقی ایران
اصلان علیزاده، اسماعیل حسینی
اجرای آرای دیوان داوری ورزش در سطح ملی
سپیده احمدیان فرد
چبران خسارت ضرر شخصی در شبه جرم و مصادیق آن در قوانین کیفری: بررسی حقوقی و قضایی
میثم حسینی زاده
بررسی فقهی و حقوقی لجاج مصنوعی در ایران
فاطمه معزی، هانیه اکبری، هادی روستا

Comparative Study of Damage Caused by Damage in Iranian Law and International Sale of Goods Convention

بررسی خسارت ناشی از خسارت در حقوق ایران و کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا

Amirmohammad Tavakoli

PhD student in Private Law, Islamic Azad University, United Arab Emirates Branch, Dubai, United Arab Emirates
(Corresponding Author)

امیرمحمد توکلی
دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد امارات متحده عربی، دبی، امارات متحده عربی (نویسنده مسئول)
amirmohamad.tavakoli@gmail.com
<http://orcid.org/0009-0004-1283-5475>

Setayesh Haj Rajabali Tehrani

Bachelor of Laws, Islamic Azad University, Islamshahr Branch, Islamshahr, Iran

ستایش حاج رجیبعلی طهرانی
کارشناس حقوق، دانشگاه آزاد واحد اسلامی واحد اسلامشهر، اسلامشهر، ایران
atlas_tehrani@yahoo.com
<http://orcid.org/0009-0005-7090-0244>

Abstract

Compensation is one of the key topics in civil liability and contract law, which is applied in different legal systems in different ways. In Iranian law, compensation is determined mainly based on the general rules of civil responsibility and jurisprudence principles; The most prominent goal of compensation is to satisfy the injured party and restore the injured party's previous status. In international systems, including the Convention on the International Sale of Goods (CISG), more specific methods are provided to compensate for damages caused by breach of contract. This convention examines methods of compensation in Articles 74 to 77 and provides the injured party with the possibility of claiming the difference in price between the original contract and the replacement contract. Articles 75 and 76 of the Convention contain methods for compensation for damages resulting from the termination or breach of a contract of sale. Using a descriptive-analytical method, this study conducts a comparative study of Iranian regulations and the Convention on the International Sale of Goods in the field of compensation for damages and analyzes the implementation challenges of these regulations. The results of the study show that the compensation regulations in Iranian law are in some cases consistent with international standards, but in some aspects, such as the acceptance of loss of profit and the method of determining the amount of damages, they are subject to ambiguity and implementation limitations. Finally, suggestions are presented for amending domestic laws and better compliance with international standards.

Keywords: Compensation, Damages for Late Payment, Damages, Current Price, Civil Liability Rights.

چکیده

جبران خسارت یکی از مباحث کلیدی در مسئولیت مدنی و حقوق قراردادها است که در نظام‌های حقوقی مختلف به شیوه‌های متفاوتی اعمال می‌شود. در حقوق ایران، جبران خسارت عمدتاً بر اساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی و اصول فقهی تعیین می‌شود؛ برجسته‌ترین هدف جبران خسارت جلب رضایت شخص زیان دیده و ترمیم وضعیت گذشته زیان دیده است. در نظام‌های بین‌المللی، از جمله کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، روش‌های مشخص‌تری برای جبران خسارت ناشی از نقض قرارداد پیش‌بینی شده است. این کنوانسیون در ماده‌های ۷۴ تا ۷۷ به بررسی روش‌های جبران خسارت پرداخته و امکان مطالبه تفاوت قیمت میان قرارداد اولیه و قرارداد جایگزین را برای طرف زیان‌دیده فراهم کرده است. دو ماده ۷۵ و ۷۶ کنوانسیون متضمن روش‌های جبران خسارت ناشی از فسخ یا نقض قرارداد بیع است. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی تطبیقی مقررات ایران و کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا در زمینه جبران خسارت پرداخته و چالش‌های اجرایی این مقررات را تحلیل می‌کند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مقررات جبران خسارت در حقوق ایران در برخی موارد با استانداردهای بین‌المللی تطابق دارد، اما در برخی جنبه‌ها، همچون پذیرش خسارت عدم‌النفع و نحوه تعیین میزان خسارت، دچار ابهام و محدودیت‌های اجرایی است. در پایان، پیشنهادهایی برای اصلاح قوانین داخلی و تطبیق بهتر با استانداردهای بین‌المللی ارائه شده است.

واژگان کلیدی: جبران خسارت، خسارت تأخیر تادیه، زیان، بهای رایج، حقوق مسئولیت مدنی.

Received: 2025/04/06 - Review: 2025/05/05 - Accepted: 2025/06/20

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۴/۰۶ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۶/۲۰

ارجاع:

توکلی، امیرمحمد؛ حاج رجبعلی طهرانی، ستایش؛ (۱۴۰۴)، بررسی خسارت ناشی از خسارت در حقوق ایران و کنوانسیون بیع بین المللکالاتمدن حقوقی، شماره ۲۳.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY NC SA

مقدمه

جبران خسارت، به عنوان یکی از مهم ترین نهادهای حقوقی، در نظام های حقوقی مختلف به شیوه های متنوعی پذیرفته شده است. این مفهوم در حقوق ایران، فقه اسلامی و کنوانسیون های بین المللی جایگاه ویژه ای دارد و به عنوان یکی از ارکان اصلی اجرای تعهدات شناخته می شود. جبران خسارت به روش های مختلفی از جمله پرداخت مبلغ معادل ضرر، الزام به ایفای تعهد و در برخی موارد جایگزینی قرارداد انجام می شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲، ۲۶۱).

منظور از جبران در لغت به معنای آن است که با انجام کاری، اثر خطا، آسیب یا زیان را از بین برد (اعتمادی، ۱۳۹۵، ۱۶). در اصطلاح، جبران خسارت به معنای آن است که واردکننده زیان یا شخص دیگر، وضعیت متضرر را بهبود بخشیده و سعی کند وضعیت را به قبل از ورود زیان نزدیک کند. دیه، در فقه اسلامی و حقوق ایران، وسیله ای است برای جبران خسارت زیان دیده یا همان مجنی علیه؛ که می توان معادل «غرامت» یا «جبران خسارت» را برای آن به کار برد. برخی فقها ضمن موافقت با این اصل و همچنین به استناد قاعده لاضرر، این اصل را اصل شرع دین شناسایی کردند؛ درحالی که انتقاداتی به این اصل شده و برخی فقها آن را نپذیرفتند.

همواره ورود و اثبات زیان یکی از ارکان تحقق مسئولیت مدنی است که جبران خسارت مهم ترین هدف این نوع مسئولیت معرفی شده است؛ به همین جهت از اهمیت به سزایی برخوردار است. هدف این پژوهش، تحلیل مبانی نظری و عملی جبران خسارت، بررسی چالش های اجرایی آن در حقوق ایران و

بررسی تطبیقی آن در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا است. روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و از منابع فقهی، قانونی و بین‌المللی بهره گرفته شده است. در ادامه به بررسی دو موضوع پرداخته می‌شود یکی آن که در حقوق ایران چه خساراتی قابل جبران شناخته شده است؟ و همچنین حد و حدود جبران خسارت تا چه اندازه‌ای است؟ این سوالات بخش جزئی از موضوع پژوهش حاضر است. موضوع اصلی در حقوق ایران جبران خسارت شناخته شده است و دادگاه‌ها رای می‌دهند اما درباره خسارت بر خسارت دادگاه‌ها و حقوق ایران مخالفت خود را اعلام کرده اند، این زمانی است که کشورهای عضو کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا هستند خسارت بر خسارت را دارند.

در مسئولیت مدنی تحولات چشمگیری درباره جبران خسارت شکل گرفته است؛ در گذشته بخش ناچیز و کمی از خسارات یعنی نقص مال، عین و منافع و همچنین خسارات جانی و یا تلف آن را قابل جبران می‌شناختند. با پیشرفت و تحولات اخیر این بخش در حقوق مسئولیت مدنی به رسمیت مورد قبول واقع شده است؛ در این بخش به خساراتی همانند معنوی، اقتصادی، عدم النفع تجاری و خسارات جانی نظیر صدمه به زیبایی و عدم انجام فعالیت‌های مورد علاقه ورزشی اشاره شده است (خادم سربخش و سلطانی نژاد، ۱۳۹۲، ۲۶).

در حقوق ایران مبحث خسارت تاخیر تادیه مطرح است و به این معنا است که متعهد در تعهدات پولی، پس از مطالبه دین از سوی طلبکار، مبلغ بدهی را به طلبکار نپردازد، به واسطه کاهش ارزش پول به دلیل تورم، طلبکار دچار خسارت می‌گردد. در بررسی پیشینه تاریخی خسارت تاخیر تادیه می‌توان فهمید که ورود مفهوم خسارت تأخیر تادیه در حقوق ایران به سال ۱۳۰۷ هجری شمسی باز می‌گردد. اگر موضوع تعهد، تأدیه وجه نقدی باشد به استناد ماده ۲۲۸ قانون مدنی، حاکم می‌تواند با در نظر گرفتن موارد ماده ۲۲۱ قانون مدنی بدهکار را ملزم به پرداخت خسارت محکوم نماید و مطالبه خسارت تاخیر تادیه نماید (قربان وند، ۱۳۸۴، ۹۰). در صورتی که مالک بعد از عقد معامله تصاحبی در ارتباط با دادوستد انجام دهد که به موجب آن افزایش قیمت حاصل شود، باید این افزایش قیمت در هنگام اقاله پیش‌بینی شود.

تا پیش از تصویب قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹، به موجب ماده‌های ۷۱۲ و ۷۱۹ تا ۷۲۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸، امکان مطالبه خسارت تأخیر تادیه اعم از ارزی یا ریالی وجود داشت و ماده ۲۲۸ قانون مدنی نیز مجوز قانونی چنین مطالبه‌ای خواهد بود. در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ میلادی روش‌هایی برای ارزیابی خسارت در دو ماده ۷۵ و ۷۶ ذکر شده؛ البته قابل ذکر

است که ایران تا این لحظه به کنوانسیون ملحق نشده و در مقررات و قوانین داخلی به صریح، اذنی برای ارزیابی خسارت به روش‌های یاد شده اعلام نشده است (موسوی، ۱۳۹۸، ۳۶۲).

یکی از چالش‌های مهم در نظام حقوقی ایران، تعیین میزان خسارت قابل جبران و شیوه‌های اجرای آن است. در بسیاری از موارد، دادگاه‌ها با استناد به اصول کلی مسئولیت مدنی، به تعیین خسارت می‌پردازند، در حالی که در قراردادهای بین‌المللی، قواعد مشخص‌تری همچون مقررات کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ میلادی وجود دارد. این کنوانسیون در ماده‌های ۷۴ تا ۷۷ به بررسی روش‌های جبران خسارت ناشی از نقض قرارداد پرداخته و برای طرف زیان‌دیده امکان مطالبه خسارت بر اساس تفاوت قیمت در معاملات جایگزین را فراهم کرده است.

مسئله اصلی که برای این پژوهش مطرح است، بررسی میزان انطباق مقررات جبران خسارت در حقوق ایران با کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ میلادی و چالش‌های اجرایی آن است. سوالات اصلی پژوهش عبارتند از: آیا مقررات ایران در زمینه جبران خسارت، به‌ویژه در قراردادهای بین‌المللی، مطابق با استانداردهای جهانی است؟ چه تفاوت‌هایی میان حقوق ایران و مقررات کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ میلادی در مورد جبران خسارت وجود دارد؟ چه اصلاحاتی در قوانین ایران برای تطابق بیشتر با استانداردهای بین‌المللی ضروری است؟

۱- شرایط ایجاد مسئولیت جبران خسارت

برای این که دعوی جبران خسارت وسیله سودجویی قرار نگیرد، برای تحقق مسئولیت وجود سه عنصر ضروری می‌باشد که عبارتند از: ورود ضرر و خسارت؛ جبران نشدن خسارت وارده؛ رابطه سببیت بین عمل متصدی و خسارت وارده.

۱-۱- ورود ضرر و خسارت

ضرر عبارت است از ایجاد نقص در اموال یا فوت شدن منفعت مسلم یا ورود لطمه به حیثیت و عواطف شخص (سنه‌وری، ۲۰۰۹، ۶۸۱). در زمینه مسئولیت مدنی، ضرر یا خسارت را به دو گروه ضرر و زیان مادی و معنوی تقسیم کرده‌اند. خسارت باید مسلم باشد و کسی را نمی‌توان به جبران خسارت احتمالی محکوم نمود و دادگاه نیز در صورت ثبوت خسارت رای بر محکومیت عامل ورود خسارت خواهد داد. تردیدی هم که درباره امکان مطالبه عدم النفع وجود دارد ناشی از ضرورت همین قاعده و مسلم بودن

خسارت می‌باشد و گرنه درباره خسارت مسلم تفاوتی بین مال تلف شده و یا منفعت از بین رفته نمی‌باشد. شعبه سوم دیوان عالی کشور^۱ مقرر می‌دارد: «حکم به اداء خسارت، بر طبق اصول فرع بر تقاضای صاحب حق است و این خسارت مجازات نیست تا دادگاه موظف باشد که بدون تقاضای مدعی خصوصی هم حکم بدهد». برای مطالبه خسارت از شروط اصلی ورود خسارت است؛ وقتی ضرری وارد نشده خسارتی هم تعلق نمی‌گیرد یعنی طلبکار یا متعهداله باید ثابت کند که در نتیجه تاخیر یا عدم انجام تعهد به او ضرر وارد شده است.^۲

۱-۲- خسارت باید جبران نشده باشد

اگر خسارت وارده به صاحب کالا و ارسال‌کننده آن به وسیله مؤسسه بیمه پرداخت شود صاحب کالا نمی‌تواند بر علیه متصدی حمل و نقل طرح دعوی مطالبه خسارت نماید. زیرا در صورتی که خسارت شخص زیان دیده به هر صورتی جبران بشود دیگر نمی‌تواند درخواست دوباره جبران خسارت داشته باشد. به همین جهت است که گفته‌اند دو یا چند وسیله جبران ضرر را نمی‌توان با هم جمع کرد. زیرا هدف از مسئولیت ترمیم خسارت است که آن هم به وسیله مؤسسه بیمه به عمل آمده است (حاجی عزیزی، ۱۳۸۰، ۷۲).

۱-۳- بین خسارت وارده و عامل زیان و خسارت رابطه سببیت وجود داشته باشد

منظور از رابطه سببیت این است که در ارتباط با خسارت وارده و فعل خارجی رابطه‌ای وجود داشته باشد. به این صورت که خسارت به آن حادثه قابل استناد باشد که این امر، امری بدیهی است؛ زیرا دلیلی ندارد که شخصی را مسئول خسارتی دانست که در آن هیچ دخالتی ندارد. به عبارت دیگر، رابطه سببیت به این معنی است که یک شخص وقتی مسئول خسارت است که خسارت به وجود آمده در اثر کاری باشد که او انجام داده و یا کاری که مسئول انجام دادن آن بوده ولی انجام نداده است. برای مثال هنگامی که امین نسبت به مال، تعدی و تفریط می‌کند و ضرری از سمت آن وارد می‌شود، امین یا عمل او سبب محسوب می‌شود و ضرر وارده، مسبب است (انصاری نژاد و مقصودی، ۱۳۹۶، ۱۵۷).

شرایط مطالبه خسارت ناشی از عدم انجام تعهد: اول- گذشتن زمان انجام تعهد: مدت مقرر برای انجام

۱- دادنامه شماره ۹۲۳ مورخ ۱۳۱۷/۰۴/۰۱

۲- ماده ۵۲۰ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹

تعهد، باید منقضی شده باشد. دوم-وجود ضرر: طلبکار، باید ثابت کند که از عدم انجام تعهد و یا تاخیر در انجام تعهد، ضرر کرده است. سوم- خودداری مدیون از انجام تعهد: این عدم انجام تعهد، باید به واسطه بی‌مسئولیتی متعهد باشد، نه ناشی از عوامل خارجی. چهارم- خسارت و جبران آن، پیش‌بینی شده باشد: این پیش‌بینی جبران خسارت، می‌تواند به موجب عرف، قرارداد یا قانون باشد.

۲- اثبات اصل لزوم جبران ضرر

۲-۱- حکم عقل در روایات

در فقه احکامی را که عقل بدون یاری گرفتن از شرع به آن دست می‌یابد را مستقلات عقلیه می‌نامند (محمدی، ۱۳۸۵، ۲۰۸). فقها این نظر را پذیرفته‌اند که اصل الزام به جبران ضرر جزء دسته مستقلات عقلیه است که پشتوانه عقلی دارد. به این شکل که حتی اگر شرع حکم پذیرش برای اصل نمی‌داد، عقل حکم به پذیرش این اصل می‌دهد. عقل را پشتیبان قاعده لاضرر می‌دانند (محقق داماد، ۱۳۸۴، ۱۳۱). همچنین لازم به ذکر است که قاعده لاضرر دلیل مهم و پشتوانه بزرگی برای جبران خسارت است.

۲-۲- حکم عرف

در مباحث حقوقی عرف را این طور معنا می‌کنند، عرف قاعده‌ای است که به مرور زمان و به خودی خود میان همه مردم یک جامعه با این عنوان که یک قاعده الزام آور است شناخته می‌شود (محقق داماد، ۱۳۸۷، ۱۵۳) و در نهایت قاضی را مجبور به اجرای مفاد آن می‌دانند (یزدانیان، ۱۳۸۶، ۲۴۹). ماده ۳ قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ این طور مقرر کرده بود که در صورتی که قانون سکوت کرده باشد و یا این که تناقضی میان قوانین به وجود آمده بود، اجازه داشتند به عرف و عادات رجوع و از آن کمک بگیرند. طبق نظر دکتر کاتوزیان امروزه عرف یکی از منابع حقوق شناخته می‌شود و همچنین تفسیر برخی نویسندگان از نظر تاریخی اولویت بیشتری نسبت به سایر منابع حقوق دارد. البته لازم به ذکر است که این نظریه نقاط ضعفی هم دارد به این شکل که به دلیل متغیر بودن و گذرا بودن عرف، تحولات در زمان و تعارض بین عرف‌های محلی موجب اختلال در امنیت و ثبات میان روابط افراد می‌شود؛ از نقض و کاستی‌های دیگر می‌توان این موضوع را در نظر گرفت که در زمانی ممکن است خساراتی قابل جبران و در زمان دیگر قابل جبران نباشد و یا این که در عرفی موضوع قابل جبران و در عرف دیگر قابلیت جبران نداشته باشد؛ همه این آشفتگی‌ها عاقبتی جز سردرگمی و آشفتگی برای طرفین باقی نمی‌گذارد؛

قانونگذار برای جلوگیری از این سردرگمی باید از مجموع عرف‌ها، عرف واحدی را انتخاب کند.

۳- مفهوم خسارت تأخیر تأدیه

به صورت کلی می‌توان گفت در صورتی که متعهد در تعهدات پولی، پس از مطالبه دین از سوی طلبکار، مبلغ بدهی را به طلبکار نپردازد، به واسطه کاهش ارزش پول به دلیل تورم، طلبکار دچار خسارت می‌گردد (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۷۷). در چنین وضعی طلبکار مستحق مطالبه خسارت وارده تحت عنوان خسارت تأخیر تأدیه می‌باشد.^۳ خسارت تأخیر تأدیه، خسارتی است که به این دلیل به دیگری وارد می‌شود که پول وی برای مدتی بدون مجوز قانونی در تصرف شخص دیگری بوده است؛ بنابراین مالک نمی‌تواند در این مدت، پول خود را به کار اندازد و در نتیجه تجارت، معامله و... سودی کسب کند (جوادی، ۱۴۰۲، ۱۹).

در تفکیک مفهوم خسارت تأخیر تأدیه از عناوین مشابه، از جمله وجه التزام، کاهش ارزش پول و فروض تعیین یا عدم تعیین خسارت تأخیر تأدیه، اختلاف نظر وجود دارد و همین تفسیرهای مختلف، زمینه صدور آرای متعارض^۴ را فراهم کرده است. در ارائه تعریف جامع از خسارت تأخیر تأدیه، تفسیر صحیح ماده ۵۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ می‌تواند مؤثر باشد. خسارت تأخیر تأدیه عبارت از مبلغی است که به لحاظ عدم ایفاء تعهد یا عدم ایفاء تعهد در مهلت مقرر، باید توسط متعهد، در تعهدات نقدی پرداخت گردد.

۳-۱- خسارت تأخیر تأدیه در قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۱۰

یکی از مصادیق خسارت تأخیر تأدیه، خسارت تأخیر تأدیه مذکور در ماده‌های ۳۵ و ۳۶ قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۱۰ می‌باشد. حاکم در معاملات ماده ۳۳ برای وجه التزام و معاملات استقراضی، بیش از پانزده درصد نمی‌تواند حکم صادر کند؛ همچنین اداره ثبت اسناد و املاک نمی‌تواند در سال بیش از دوازده درصد ورقه لازم الاجرا در این معاملات برای وجه التزام صادر کند.

۳-۲- منشاء طلب در دریافت خسارت تأخیر تأدیه

در دعاوی مطرح شده که معامله از نوع وجه رایج و مبحث آن دین است؛ اگر بدهکار از جبران و پرداخت خسارت خودداری کند، خسارت تأخیر تأدیه قابل مطالبه است. لذا در دعاوی که منشأ طلب

۳- رای وحدت رویه شماره ۸۲۴ مورخ ۱۴۰۱/۰۶/۰۱

۴- درباره تعلق یا عدم تعلق خسارت تأخیر تأدیه

خواهان ناشی از رابطه کارگری و کارفرمایی است و با صدور حکم در اداره کار، اصل محکوم به، وصول شده باشد نظر به آن که منشأ طلب دین نیست لذا امکان مطالبه خسارت تأخیر تادیه نیز وجود ندارد. به موجب نظریه مشورتی^۵ اداره کل حقوقی قوه قضاییه، شهرداری‌ها در پرداخت وجوه محکوم به احکام قطعی به محکوم له، تا پایان سال ابلاغ اجراییه از پرداخت خسارت تأخیر تادیه معاف هستند؛ لکن اگر پرداخت این وجوه به سال آتی موکول شود این معافیت منتفی می‌شود.

۳-۳- مسئولین پرداخت خسارت تأخیر تادیه در اسناد تجاری

طبق ماده ۲۵۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ در برات و سفته از تمام مسئولین سند تجاری می‌توان خسارت تأخیر تادیه دریافت کرد. در چک طبق ظاهر قانون فقط از صادرکننده می‌توان خسارت تأخیر تادیه دریافت کرد و نمی‌توان از ظهرنویسان و ضامنین خسارت بگیرد. ضامن صادرکننده فقط نسبت به اصل مبلغ مسئول است نه خسارت تأخیر تادیه.

۴- روش‌های ارزیابی خسارت بر اساس کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا

به صورت کلی ماده‌های ۷۴ تا ۷۷ کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ میلادی به موضوع جبران خسارت نشت گرفته از نقض قرارداد پرداخته است. ماده ۷۴ از لزوم جبران خسارت بین طرفین قرارداد و قراردادهایی که فسخ نشده‌اند سخن گفته؛ ماده‌های ۷۵ و ۷۶ از انعقاد معامله جایگزین و همچنین رجوع به قیمت رایج، با دو عنوان دیگر از جبران خسارت یاد کرده‌اند. در ماده اول کنوانسیون ذکر شده این کنوانسیون ناظر بر قراردادهای بیع کالا، بین طرف‌هایی است که محل تجارت آن‌ها در کشورهای متفاوت با یکدیگر است.

در ماده ۹ این کنوانسیون همچنین از موضوع عرف یاد شده است: بند اول ماده فوق ذکر کرده: طرفین ملتزم به هر گونه عرف و عادت مورد توافق و رویه معمول به فیما بین می‌باشند. طبق این بند طرفین ملزم به اجرای تعهدی که به موافقت طرفین بر اساس عرف بوده هستند. بند دوم ماده فوق متذکر این اصل است که در صورتی که عرف و عادت مقرر است، آگاهی و اطلاعات کافی در رابطه با آن داشته باشند. همچنین نکته حائز اهمیت این است که در اصول تجارت بین‌المللی این عرف شناخته بشود و به همین ترتیب طرفین را ملزم به اجرای مفاد این عرف می‌کند. در کنوانسیون همچنین اشاره شده است که

فروشنده تعهداتی دیگری داشته باشد که حاصل از رویه معمول باشد؛ رویه معمول، یعنی رویه‌ای میان طرفین قرارداد است که شامل رفتارها و ارتباط خاص میان اشخاص می‌باشد. این رویه حاکم میان طرفین و عرف است (حاضری، ۱۳۸۵، ۱۶۲). ماده ۳۵۶ قانون مدنی به این نکته اشاره کرده است که عرف و عادت مقرر شده حتی در حالتی که طرفین معامله آگاهی نسبت به آن نداشته باشند بر قرارداد و اراده آنان تأثیرگذار خواهد بود.

ماده ۷۴ کنوانسیون^۶ در جایی استفاده می‌شود که قرارداد فسخ نشده باشد. این ماده ذکر کرده است که خساراتی که به وسیله یکی از دو طرفین صورت گرفته است یعنی مطالبه آن از شخص ثالث مجاز نیست مبلغی برابر زیان است. نکته حائز اهمیت این است که ضرر و زیانی که شخص نقض‌کننده در مدت انعقاد قرارداد و همچنین موضوعاتی که باید به آن توجه می‌کرده واقف به آن می‌بوده با این عنوان که اثر ممکن الحصول نقض قرارداد را پیش‌بینی کرده و یا می‌بایست می‌کرده است، نباید از آن حد تجاوز بکند (بهمنی، ۱۳۸۶، ۸۲). ماده ۷۵ کنوانسیون با تبعیت از این هدف یعنی تأمین منافع قانونی و قابل انتظار زیان دیده از اجرای قرارداد، شیوه ارزیابی خسارت را به این شیوه که با انجام دادن دوباره معامله و جایگزین کردن آن بر معامله اولیه مقرر کرده است. شخص زیان دیده از نقض یا تلف، مطابق مورد فروشنده یا خریدار، این امکان به او داده می‌شود که ما به التفاوت قیمت معامله فسخ شده ابتدایی و فروش و یا خرید جایگزین را به نام خسارت قراردادی وارد به خود وصول کند.

ماده ۷۶ حالتی را در نظر گرفته است که طرف مدعی دریافت خسارت اگر قرارداد را باطل و بهای مال تعیین شده باشد و اگر شخص به واسطه ماده ۷۵ خرید و فروش دوباره اقدام نکرده باشد؛ می‌تواند مطالبه تفاوت قیمت مقرر در قرارداد و بهای رایج در زمان باطل شدن قرارداد و موارد مطرح در ماده ۷۴ کنوانسیون را وصول نماید.

ماده ۷۷ کنوانسیون مقرر کرده است که شخص واردکننده زیان، موظف است نسبت به خسارتی که وارد کرده، اقداماتی برای جبران آن اجرا کند. برخی نسبت به این ماده این دیدگاه را دارند که مطابق

۶- خسارات ناشی از نقض قرارداد به وسیله یکی از طرفین عبارت است از مبلغی برابر زیان از جمله عدم النفعی که طرف دیگر بر اثر نقض متحمل شده است. چنین خساراتی نمی‌تواند از مقدار زیانی که نقض‌کننده در زمان انعقاد قرارداد و در پرتو حقایق و موضوعاتی که در همان موقع از آن‌ها مطلع بوده یا نمی‌توانسته است از آن‌ها بی‌اطلاع باشد، به‌عنوان اثر احتمالی نقض قرارداد پیش‌بینی کرده یا می‌باید پیش‌بینی می‌کرد متجاوز باشد.

ماده‌های ۸۵ تا ۸۸، شخص نقض‌کننده تعهد مکلف است تا از گسترش خسارات جلوگیری کند. بر مبنای این ماده طرف نقض‌کننده قرارداد نمی‌تواند طرف زیان دیده را ملزم به اجرای تکلیف کند.

ماده ۷۹ کنوانسیون در ارتباط با رهایی شخص متعهد از لزوم جبران خسارت و موضوع رفع مسئولیت صحبت کرده است. بند اول ماده ۷۹ می‌گوید در صورتی که شخص متعهد بتواند ادعای خود را در باب این که اتفاق خارج از اختیار وی بوده یعنی در مدت زمان انعقاد قرارداد نتوان حادثه را پیش‌بینی کند یا به طریقی آن را دفع کند همانند قوه قاهره، در صورت اثبات مسئولیت از وی سلب می‌شود و نمی‌توان شخص را مسئول دانست. در بند اول ماده تحقق سه شرط برای مانع حادث شده مقرر شده است: حادثه‌ای که مانع اجرای قرارداد شده از اختیار و کنترل متعهد خارج باشد، در زمان انعقاد عقد قابل پیش‌بینی باشد و وقوع تداوم و یا آثار آن قابل پیشگیری نباشد.

نتیجه

قانون مدنی ایران درباره روش‌های جبران خسارت و شناسایی این موضوع با عنوان یک اصل، حکم صریحی صادر نکرده است. به استناد ماده ۲۲۱ قانون مدنی شیوه‌هایی از جبران خسارت مورد پذیرش است که در قانون و یا عرف وجود داشته باشد. قانونگذار با بررسی ارتباط جبران خسارت با قاعده لاضرر همچنین با موافقت فقه امامیه، شیوه‌های جبران خسارت به عنوان یک قاعده کلی پذیرفته شده است. برخی از فقهای امامیه دریافت خسارت بر خسارت را ربوی دانسته‌اند. کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا مصوب ۱۹۸۰ میلادی به علت عمل متخلفانه شخص واردکننده ضرر در ماده‌های ۷۵ و ۷۶ مواردی ترتیب داده است که در متن فوق ذکر شده است. در نهایت با مطالعه و پژوهش‌های صورت گرفته در باب چگونگی اجرای قرارداد و به تبع مطالبه خسارت این نتیجه برداشت شد که تنها شیوه درخواست جبران و اجرای قرارداد با مطالبه خسارت ناشی از تاخیر است.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- انصاری نژاد، مصطفی و مقصودی، مراد، ۱۳۹۶، بررسی تطبیقی موارد فسخ عقد بیع در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا ۱۹۸۰ وین با حقوق ایران، **فصلنامه فقه، حقوق و علوم جزا**، شماره ۶.
- اعتمادی، امیر، ۱۳۹۵، قلمرو جبران خسارت به وسیله دولت در جنایات عمدی (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلستان)، **ماهنامه دادرسی**، شماره ۱۱۷.
- بهمنی، محمد، ۱۳۸۶، مروری بر شیوه‌های خاص ارزیابی خسارت قراردادی با تکیه بر مواد ۷۵ و ۷۶ کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا و حقوق ایران، **فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل**، شماره ۱.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۷۲، **ترمینولوژی حقوق**، تهران، انتشارات گنج دانش.
- جوادی، مهدی، ۱۴۰۲، تحلیل و نقد رأی وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عالی کشور پیرامون مسئولیت فروشنده در ضمان درک، **دوفصلنامه نقد و تحلیل آرا قضایی**، شماره ۱.
- حاضری، جواد، ۱۳۸۵، تأثیر عدم اقدام زیان دیده در کاهش خسارت در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا با مطالعه تطبیقی در فقه و حقوق ایران، **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه امام صادق (ع).
- حاجی عزیزی، بیژن، ۱۳۸۰، روش‌های جبران خسارت در مسئولیت مدنی، **دوماهنامه دانشور پزشکی**، شماره ۳۶.
- خادم سربخش، مهدی و سلطانی نژاد، هدایت الله، ۱۳۹۲، اصل قابلیت جبران کلیه خسارت، **دوفصلنامه مبانی فقهی حقوق اسلامی**، شماره ۱۲.
- قربان وند، محمدباقر، ۱۳۸۴، تحلیل موقعیت وجه التزام در قراردادها، **مجله کانون وکلا**، شماره ۸۱ و ۸۲.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۰، **حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها**، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- محقق داماد، سیدمصطفی، ۱۳۸۴، **قواعد فقه (بخش مدنی)**، جلد دوم، چاپ ششم، تهران، انتشارات سمت.
- محقق داماد، سیدمصطفی، ۱۳۸۷، **مباحثی از اصول فقه**، جلد دوم، چاپ پانزدهم، تهران، انتشارات نشر علوم اسلامی.
- محمدی، ابوالحسن، ۱۳۸۵، **قواعد فقه**، چاپ نهم، تهران، انتشارات میزان.

- موسوی، عباس، ۱۳۹۸، روش ارزیابی خسارت بر اساس کنوانسیون بیع بین‌المللی ۱۹۸۰ و بررسی تطبیقی آن با حقوق ایران، فرانسه، انگلیس و اصول حقوق قرارداد اروپایی، **فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی**، شماره ۱.

- یزدانیان، علیرضا، ۱۳۸۶، **قواعد عمومی مسئولیت مدنی**، تهران، انتشارات میزان.

عربی

- سنهوری، عبدالرزاق احمد، ۲۰۰۹، **الوسیط فی شرح القانون المدني الجديد**، بیروت، منشورات الحلبي الحقوقیه.

An Analysis of Key Changes in UCP 500 Compared to UCP 600

Homayoun Mafi, Sodabeh Asadian

Judicial Justice in Islamic Criminal Laws

Abolfath Khaleghi, Maryam Khalil Dokht

The Effects of the Pandemic on the Expansion of Terrorism

Mohsen Molaei Fard, Hadi Masoudi Far

Female Victimization Within the Family: Strategies and Foundations for Criminal Protection

Sayyed Alireza Mirkamali, Zahra Mahmoudi, Omid Zeynali

Challenges and Strategies for Implementing Hijab and Chastity

Mahmoud Habibi Tabar, Narges Zandi Aliabadi

Criticism of the Regulations of Article 3 of the Law on the Obligation to Officially Register Real Estate Transactions

Kousar Nazari, Ebrahim Yaghouti

A Comparative Study of the Principle of Good Faith in Iranian and French Law Based on the 2016 Reforms

akbar azimi

Recognition of the Right to the Environment in the Light of International Documents and Judicial Procedures

Mona Davanlou

Reflection on the Trend of Artificial Intelligence in Crime Prevention

Ali Najafi, Sayyed Mohsen Mousavi Far

Feasibility of Criminal and Legal Prosecution of Government Officials in Violation of Citizens' Right to Health

Abolhasan Jannati, Zainab Hashemi Baghi

A Comparative Critique and Analysis of the Nature of Smart Contracts in the Legal Systems of Iran and the United States of America

Amal Solimani, Maryam Eskandari

Comparative Analysis of the Crime of Aggressive Possession of Movable Property in Iranian and English Law:

Principles, Elements and Enforcement Guarantees

Amir Mohammad Mahrokh, Saeid Babaei

Peace Within Iran's Laws, a Comparative Analysis with Other Ways of Dispute Resolution

Mohammadbagher Parsa Pour, Azam Lotfi Neyestanek

Legal Effects and Consequences of Invoking the Rule of Necessity in International Law

Sayyed Mohammad Pedram Bathaei

Analysis of Crimes Related to Speculation Iranian and French Criminal Law

Vahid Kioumars

Comparative Study of Damage Caused by Damage in Iranian Law and International Sale of Goods Convention

Amirmohammad Tavakoli, Setayesh Haj Rajabali Tehrani

A Comparative Analysis of Unilateral Sanctions and Security Council Sanctions: Legal Analysis and Extraterritorial Implications

Sayyed Foad Alavi, Ali Taghi Zadeh, Mohammad Javad Ghasabi Fard

Crimes and Accidents Arising from Work in Iranian and French Law

Sima Soudagar

The Legal Status of the Use of Chemical Weapons by Iraq Against Iran from the Perspective of International Law

Sara Farzadi Mehr, Mojtaba Nazif, Qasim Moghadamian, Esmaeil Amouri

Criminal Policy Alternatives to Imprisonment in Crimes of the United States Armed Forces

Amirhasan Abolhasani, Sayyed Yahya Alavi, Elham Zare

Contract for the Carriage of Goods in the Legal Systems of Iran and France

Mahshid Sadat Tabaei, Fahimeh Taherloo

Establishing Rules of Artificial Intelligence in Combating Money Laundering and Asset Recovery

Ali Moyed Ahmadi, Amirreza Mahmoudi

Ownership of Mars from the Perspective of the 1967 Outer Space Treaty: Legal Analysis of Conflicts and Solutions

Mahdi Gharedaqui

Analysis of the Iranian Legislator's Criminal Policy Against Terrorist Crimes: Challenges and Solutions

Mostafa Rezaei

Conflict of Principles Governing Urban Lands with Property Rights in the Iranian Legal System

Sayyed Mohammadbagher Haghighyeghi, Farzin Yazdan Panah, Hamidreza Konari Zhadeh

A Jurisprudential-Legal Analysis of the Non-Enforceability of the Wife's Right to Divorce Clause in Marriage Contracts

Vahid Parsaei Daadras

The Position of Contract Interpretation in the Iranian Legal System

Aslan Alizadeh, Esmaeil Hoseini

Implementing the Decisions of the Court of Arbitration for Sport at the National Level

Sepideh Ahmadian Fard

Compensation for Personal Loss in Quasi-Crimes and its Examples in Criminal Laws: A Legal and Judicial Review

Meysam Hasani Zadeh

A Jurisprudential and Legal Study of Artificial Insemination in Iran

Fatemeh Moezzi, Hanieh Akbari, Hadi Rousta